

Cuprins

Cuvânt înainte 5

Partea I

LUMEA ÎN DERIVĂ9

Capitolul 1

**SEMNE DE APOCALIPS – ANII CARE AU DUS
A EVENIMENTELE DIN 1939** 11

Capitolul 2

ZORILE ANULUI 1939 62

Capitolul 3

PUNEREA ÎN APLICARE A ORDINULUI OKW DIN 21 OCTOMBRIE 1938 77

Cehoslovacia după München 77

Mișcarea de separare a Slovaciei 79

Convocarea lui Hacha la Berlin 83

Ocuparea Boemie-Moraviei 85

Drama Ucrainei subcarpatice 90

Epilog la dispariția Cehoslovaciei..... 92

Germania anexează regiunea Memel..... 93

Capitolul 4

POLONIA ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1939 96

Relații germano-poloneze 97

Danzig (Gdansk) 101

Garanții britanice și franceze pentru Polonia..... 106

Capitolul 5

**PERICOL DE AGRESIUNE ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI ȘI A UNOR ȚĂRI DIN
BALCANI**..... 112

Înrăutățirea relațiilor germano-române 113

Alarma dată de Viorel Virgil Tilea	115
Măsurile luate de România pentru apărarea teritoriului național.....	117
Acordul economic dintre România și Germania (martie 1939)	119
Contraofensiva aliată pentru recucerirea pieței economice românești și a sferei de influență la gurile Dunării.....	121
Garanții britanice și franceze pentru România și Grecia.....	122
Noi acorduri economice încheiate de Franța și Marea Britanie cu România	126

Capitolul 6

INVAZIA ITALIANĂ ÎN ALBANIA	128
--	------------

Capitolul 7

APRILIE – IULIE — PATRU LUNI SUB AMENINȚAREA PERICOLULUI DE RĂZBOI.....	135
--	------------

Mesajul președintelui Roosevelt din aprilie 1939	136
A doua jumătate a lunii aprilie în Europa	137
Pactul de oțel	140
Lunile mai – iulie 1939, perioadă de viață activitate diplomatică.....	145
Regruparea alianțelor.....	153
Fall Weiss – elaborare și pregătire	158
Polonia în lunile mai – iulie 1939.....	162
Nori negri deasupra Europei la sfârșitul lunii iulie.....	167

Capitolul 8

ASIA DIN PRIMĂVARA PÂNĂ ÎN TOAMNA ANULUI 1939	170
--	------------

Orientul Mijlociu	171
Sutul Asiei.....	172
China, după ani de neîntrerupte lupte interne și cu inamici veniți din afară.....	175
Incidentele armate de la frontiera Mongoliei din vara anului 1939..	176

Capitolul 9

NEGOCIERI ANGLO-FRANCO-SOVIETICE (APRILIE – AUGUST 1939)..	183
---	------------

Capitolul 10

AUGUST 1939 – FATALA LUNĂ DINAINTEA RĂZBOIULUI	199
Întâlnirea de la Salzburg dintre Ciano și Ribbentrop	200
Disputa pentru Danzig (Gdansk) la începutul lunii august 1939.....	204
În august 1939, Australia, Africa și America priveau cu îngrijorare evenimentele din Europa și Asia	207
Consfătuirea militară de la Obersalzberg	211
Pactul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Sovietică din 23 august 1939.....	215
Fabricarea pretextului propagandistic care să motiveze atacul împotriva Poloniei	231
Tratatul de asistență mutuală dintre Polonia și Marea Britanie.....	235
O ultimă încercare a Angliei de a rezolva pe calea tratatelor problema Danzigului (Gdanskului).....	238
Ordinul cancelarului german din ziua de 25 august 1939	239
26 – 27 august, două zile decisive pentru pacea lumii.....	243
Diplomație activă în capitalele lumii, în ultimele zile ale lunii august.....	249
Gleiwitz, scânteia care a declanșat incendiul.....	264

Partea a II-a**EXPLOZIA**

1 SEPTEMBRIE – 31 DECEMBRIE 1939.....	269
--	------------

Capitolul 11

IZBUCNIREA CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.....	271
--	------------

Capitolul 12

CAMPANIA DIN POLONIA (SEPTEMBRIE 1939).....	302
Urgia vine din cer.....	305
Drama rezistenței poloneze de la Westerplatte	307
Ofensiva germană care zdrobește tot în calea ei	308
România în alertă. Refugiații polonezi	315

Armata Roșie invadează răsăritul Poloniei.....	318
Asediul Varșoviei	323
A patra împărțire a Poloniei	325
Rezultate și învățăminte în urma războiului din Polonia.....	327
Capitolul 13	
RĂZBOIUL NAVAL ÎN ULTIMA PARTE A ANULUI 1939.....	331
Cazul „Athenia”	332
Raidurile vaselor corsar și ale submarinelor germane	333
Charles de Gaulle,„Admiral Graf von Spee”	338
„Admiral Graf von Spee”	339
Capitolul 14	
FRONTUL DE APUS ÎN LUNILE SEPTEMBRIE – DECEMBRIE 1939	345
Războiul ciudat	349
Toamna anului 1939, sub amenințarea unei ofensive germane în vest	357
Capitolul 15	
ÎNCERCĂRI DE SOLUȚIONARE A CONFLICTULUI MONDIAL	366
Capitolul 16	
ATENTATE CARE PUTEAU SCHIMBA SOARTA RĂZBOIULUI	373
Suprimarea primului ministru român, Armand Călinescu	373
Complot împotriva lui Adolf Hitler în toamna anului 1939	379
Capitolul 17	
ULTIMA LUNĂ A ANULUI 1939. DEZLĂNȚUIREA RĂZBOIULUI RUSO-FINLANDEZ	386
Finlanda, o istorie zbuciumată.....	386
Relațiile sovieto-finlandeze în deceniul patru.....	389
Evenimentele din 1939 care au dus la acutizarea conflictului fino-sovietic	390
Nota ultimativă sovietică. Izbucnirea războiului ruso-finlandez.....	394
Reacția internațională față de războiul ruso-finlandez	396

Prima etapă a războiului ruso-finlandez, 30 noiembrie – 27 decembrie 1939	398
Capitolul 18	
EPILOG LA ANUL 1939.....	402
<i>Bibliografie</i>	403
A. Informații din documente și arhive	403
B. Dicționare, enciclopedii, cronologii, atlase	403
C. Lucrări privind întregul război mondial și lucrări de istorie universală	403
D. Scrieri de autori români	404
E. Traduceri în limba română din limbi străine	407
F. Lucrări în limbi străine.....	409

Cuvânt înainte

*„Pădurea are nevoie de veacuri ca să se împlinească,
dar de ars, arde într-o noapte”*

(Georges Sorel)

Anii ce au premers fatidicului 1939 au trecut greu, plini de zvârcoliri și zbugium, încărcăți de îndoieli multiple și previziuni sumbre.

Cu toate acestea, pentru mulți oameni de pe toate meridianele, perioada deceniului trei, și mai ales a deceniului patru, a constituit un interval de intensă trăire și o goană neîntreruptă după mirajul unei vieți înfloritoare.

Cu cât s-a apropiat sfârșitul anilor treizeci, cu atât mai mult s-a simțit parcă, în aer, un vânt rău prevestitor de furtună, stârnit de cei care nu se împăcau cu hotărârile luate de marele areopag de la Paris, de către puternicii ziditori ai sistemului Versailles-Washington.

De altfel, echilibrul dintre Marile Puteri se cam stricase de multă vreme. Rivalitățile ajunseseră extrem de încordate și șansele de soluționare ale problemelor litigioase nu s-au mai întrezărit; alianțele din timpul marii conflagrații mondiale din anii 1914–1918 s-au răsturnat. Alături de marea nemulțumită – Germania –, în Europa a venit Italia lui Benito Mussolini, iar în Extremul Orient – Japonia.

*Teribilul **Dai Nihon** (Japonia Mare) simțindu-se puternic umilită de nord-americieni la Conferința de la Washington, a trecut de timpuriu la pregătirea unei dorite revanșe. În vara anului 1927, șeful guvernului Imperiului de la Soare Răsare, a înmânat Mikadoului faimosul său Memorandum, un veritabil plan de cucerire a lumii, printr-o politică de „sânge și fier”. „Dar ducând această politică – se spunea în Memorandum – ne vom găsi față în față cu Statele Unite ale Americii care acționează împotriva noastră după politica chineză a luptei împotriva otrăvii, cu ajutorul otrăvii. Dacă în viitor, vom voi să exercităm controlul asupra Chinei, va trebui să răpunem Statele Unite ale Americii, adică să procedăm cu ele cum am făcut în războiul ruso-japonez. Însă, pentru a cuceri China, noi trebuie mai întâi să punem stăpânire pe Manciuuria și Mongolia. Pentru a cuceri lumea, trebuie să punem stăpânire pe China. Atunci toate țările asiatice și toate țările Oceanului Pacific se vor teme și vor capitula în fața noastră.*

Lumea va înțelege atunci că Asia Orientală este a noastră și nimeni nu va îndrăzni să împieteze asupra drepturilor noastre”.

Mulți membri ai elitei politice nipone au împărtășit din plin aceste idei de cuceriri fără limite. Într-unul din fulminantele lui discursuri, Jnukai Ki, președin-

tele partidului Seyukai, a declarat fără rețineră că pentru Japonia, Manciuria și Mongolia au o importanță vitală. „Un popor cu o supraabundență de populație ce nu-și mai găsește loc de trai în insulele sale – a subliniat Junkai Ki – este nevoit să-și caute, în mod echitabil, un drum pentru a trăi și a se dezvolta. Țara noastră, cu acest surplus de populație, trebuie să fie în măsură să permită comercianților, industriașilor și țăranilor săi să se întindă în mod liniștit și pașnic spre cele patru puncte cardinale. Noi spunem că acesta este minimum indispensabil pentru viața națiunii” .

Între timp, îndeosebi la începutul anilor '30, Germania și Italia s-au detașat, au pornit la rândul-le pe calea primejdioasă a revizuirii prin forță a prevederilor tratatelor de pace care puseseră punct final primului război mondial.

Venit la cârma Germaniei la 30 ianuarie 1933, Adolf Hitler a adus cu sine hotărârea de a organiza revanșa, după ce a dărâmat Republica de la Weimar. În cartea sa **Mein Kampf** el și-a expus principiile politicii sale. „Inamicul de noapte – a scris el – inamicul nemilos al poporului german este și rămâne Franța. Puțin importă cine a guvernat sau va guverna Franța; fie că sunt Bourbonii sau Iacobinii, Napoleonienii sau democrații burghezi, republicanii clericali sau bolșevicii roșii”.

În ceea ce o privește pe Anglia, viitorul führer al celui de al treilea Reich și-a expus astfel concepția sa: „Anglia dorește ca Germania să nu mai fie o putere mondială”.

Planurile expansioniste, expuse de nenumărate ori în fața colaboratorilor săi, mai apropiați sau mai depărtați, prevedeau ca America Latină să fie cucerită, după ce va fi stăpânit continentul european. Mexicul să fie inserat în spațiul vital, iar Statele Unite ale Americii, invadate, aveau să fie supuse germanilor¹.

La rândul ei, Italia a considerat, tot timpul, că Aliații nu apreciaseră la justa valoare contribuția sa la ostilitățile marelui război, și ca urmare, s-a socotit profund nedreptățită. La această situație s-a mai adăugat și modul jignitor în care delegația italiană a fost tratată în timpul încheierii tratatelor de pace.

În propaganda cu mare răsunet pe care a făcut-o, Benito Mussolini – venit la putere în Italia nu atât datorită fascismului și marșului asupra Romei, cât mai ales a bunăvoinei regale – a căutat să pară că este chemat să spele onoarea Italiei, serios șifonată în timpul Conferinței de Pace de la Paris.

Datorită creșterii puterii economice, dar mai ales a puterii militare a celor trei state (Germania, Italia și Japonia), stârnirea ambițiilor și luarea în derândere a tratatelor internaționale, s-a ajuns în această vreme la o stare de neliniște în întreaga lume. O succesiune de acumulări de fapte în perioada anilor 1933–1938, au prefațat formidabila explozie care avea să zguduie lumea un an mai târziu.

S-au încercat unele măsuri privind combaterea revizionismului și revanșei, pentru dezarmare și pace, dar Societatea Națiunilor s-a dovedit neputincioasă,

¹ Pentru detalii, vezi HERMANN RAUSCHING, *Hitler ma dit. Confidences du führer sur son plan de conquete du Monde*, Cooperation, Paris, 1939.

subminată, de altfel, și de politica de conciliere pe care au dus-o britanicii și francezii.

Londra și Parisul au privit în mod egoist doar până la Rin, socotind că în restul spațiului european putea să se întâmple orice. Nicolae Titulescu, Louis Barthou, Winston Churchill, Edouard Harriot au avertizat în zadar omenirea asupra primejdiei catastrofalei încleștări ce se întrezărea la orizont și care s-a produs la 1 septembrie 1939.

În ultima clipă alături de cele trei puteri care primejduiau pacea, a apărut la fel de avidă de cuceriri și Uniunea Sovietică.

Semnând „Tratatul de neagresiune” cu Germania, la 23 august 1939, Uniunea Sovietică a demonstrat lumii că și la Moscova se făcea o politică revizionistă.

Statele scandinave au rămas neutre, iar Statele Unite ale Americii, devenită cea mai bogată națiune a lumii, s-a retras într-un izolaționism greu de înțeles.

În aceste condiții nu s-a putut face nimic pentru prevenirea zguduirii ce avea să urmeze.

În felul acesta, 1939 a devenit ultimul an de pace și întâiul an de război. El a fost urmat de un șir de șase ani și mai cumpliți pentru omenire, când orașe și sate au ars, edificii și monumente istorice s-au năruit, inestimabile opere de artă au dispărut și milioane de oameni au pierit sau au rămas cu răni și traume ce n-au mai putut fi vindecate.

* * *

Parafrazându-l pe scriitorul Camil Petrescu, am intitulat primul volum din lucrarea „Al doilea război mondial” pe care-l prezentăm cititorilor, **1939 – Ultimul an de pace, întâiul an de război.**

Ținând seama și de modul în care s-au desfășurat evenimentele, am împărțit volumul în două părți:

Prima parte – **Lumea în derivă** – prezintă istoria primelor opt luni ale anului 1939 și redă:

- desființarea statului cehoslovac,
- invazia armatei italiene în Albania,
- criza poloneză,
- relațiile dintre Marile Puteri,
- negocierile anglo-franco-sovietice pentru realizarea unei opoziții față de nazism,
- incidentele japono-mongolo-sovietice,
- încheierea Pactului Molotov – Ribbentrop,
- pregătirile de război germane,
- formularea pretextului de agresiune,

- momentul Gleiwitz,
- ultimele clipe de pace.

Partea a doua – **Explozia** – prezintă istoria ultimelor patru luni ale anului 1939 și redă:

- evenimentele legate de împrejurările în care s-a declanșat conflictul mondial,
- declarațiile de război,
- campania din Polonia,
- războiul ciudat din vest,
- luptele navale și aeriene din toamna anului 1939,
- două atentate care n-au dus la nimic,
- prima etapă a războiului fino-sovietic.

Volumul este precedat de un capitol introductiv, care face o trecere în revistă a evenimentelor din perioada interbelică și care au pregătit izbucnirea celui de al doilea război mondial.

Pentru acest volum – și pentru celelalte – sursele de informare au fost numeroase: de la unele documente găsite în Arhivele Ministerului de Externe al României, Arhivele Adunării Naționale a Franței, la presa vremii, la unele articole apărute în revistele de specialitate și până la unii reputați istorici, generali, diplomați, politicieni, care, parțial, sau integral, s-au ocupat de evenimentele celui de al doilea război mondial.

Angajându-ne să elaborăm o lucrare de proporții privind istoria celui de al doilea război mondial, noi, autorii, ne-am asumat o mare răspundere, și aceasta cu atât mai mult cu cât de-a lungul deceniilor care s-au scurs de la sfârșitul incredibilei conflagrații s-a publicat un mare număr de lucrări, rod al strădaniilor multor truditores pe vasta câmpie a istoriei umane.

Cu toate acestea, interesul general pentru cunoașterea celui mai mare război din toate timpurile a crescut în permanență. De aceea, consultând o bibliografie vastă, am considerat că putem să oferim o nouă lucrare, care să satisfacă dorința de cunoaștere a unui public cât mai numeros.

Folosind un ton ponderat, egal, cumpănit, științific în conținut și în formă, am considerat că prin modestele noastre strădanii am realizat o lucrare demnă să stea în rafturile oricărei biblioteci.

AUTORII

PARTEA I

LUMEA ÎN DERIVĂ

CAPITOLUL I

Semne de apocalips - anii care au dus la evenimentele din 1939

Lumea întreagă răsuflase ușurată după semnarea tratatelor de pace ce statua-seară *de iure* încheierea „Marelui război“. Aceste tratate au cuprins și recunoașterea justeții mișcărilor pentru independență atât ale polonezilor, cehoslovacilor, iugoslavilor, cât și ale românilor din Transilvania de a se uni cu statul național¹.

România anului 1916

¹ EUGEN N. ANDERSON, *Modern Europe in World, Perspective, 1914 to the present*, Holt Rinchard and Winston, New York, 1961, p.p. 77-78.

Dintre aspirațiile care au animat poporul român în lupta sa pentru unitate, trei au fost vii în conștiința tuturor românilor: originea latină a limbii române, originea daco-romană a poporului român, permanența viețuirii sale pe aceste meleaguri și unitatea sa spirituală¹.

Deviza lui Ion Slavici, emisă în ziarul „Tribuna” din Sibiu – „*Soarele pentru toți românii la București răsare*” – s-a înfăptuit la 1 decembrie 1918. A fost mai întâi la 27 martie (9 aprilie) aprobarea dată de Sfatul Țării de la Chișinău „Declarația de unire a Basarabiei cu România”, apoi Congresul general al Bucovinei, care a aprobat – joi, 15 (28) noiembrie – „Declarația privind unirea Bucovinei cu România” și, în sfârșit, Marea Adunare de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918, ce a desăvârșit unitatea națională a României.

Adunarea de la Alba Iulia

peste întreaga Europă și peste Germania, în primul rând. Amenințarea dihoniei a plutit și deasupra armatei germane, această armată care fusese, mulți ani, exemplu de disciplină pentru lumea întreagă. Germania a pierdut, în 1918, nu numai un război, ci un ideal de hegemonie cultivat secole de-a rândul și susținut continuu de o armată gata tot timpul să se bată și să cucerească.

După fuga lui Wilhelm al II-lea, tânăra republică de la Weimar „*zămislită din dezastru, a devenit curând obiectul urii militarilor. Ei simțeau încă gustul amar al înfrângerii și au lansat ideea că fuseseră trădați*”². Așa a luat ființă legenda *Dolchstoss*-ului, a loviturii de pumnal dată pe la spate⁴

Evoluția economică a lumii în perioada ce a urmat Marelui Război s-a deschis cu o aprigă criză începută din anii conflagrației. Ea a fost consecința firească a

A fost un act de dreptate, care a dat unei națiuni teritoriul ce i se cuvenea și a creat premisele pentru o viitoare dezvoltare economică normală.

Pe ruinele arhaicului imperiu dualist Austro-Ungar s-au putut crea, atunci când s-a făcut bilanțul copleșitor al primului război mondial, state independente pe criteriul etnic.

Războiul și tratatele de pace din 1919–1920 au trezit la viață naționalisme despre care s-ar fi putut crede că s-au stins. Rase și limbi au ieșit din mormintele secolelor². N-a fost nimic întâmplător, pentru că *Audaces fortuna juvat* („Soarta îi ajută pe cei îndrăzneți”).

Anii care au urmat au fost destul de tulburi. Un vânt de răzmeriță a suflat

¹ ȘTEFAN PASCU, *Unirea – izbândă a întregului popor*, în „Contemporanul”, nr. 44 (1669) din 3 noiembrie 1978, p. 3.

² ANDRÉ MAUROIS, *Istoria Angliei*, Editura Politică, București, 1970, vol. II, p. 298.

³ JACQUES DELARUE, *Istoria Gestapoului*, Editura Politică, București, 1964, p. 15

⁴ *Ibidem*, p. 14.

dezechilibrului economiei mondiale, generat de mutațiile structurale ce au avut loc în producția și comerțul mondial, în sistemul valutar și de credit, în schimbarea unor trasee comerciale și a rolului și locului unor țări în schimburile internaționale, în diviziunea internațională a muncii. Această criză a zguduit cu deosebit dramatism în primul rând statele cu economii slabe sau slăbite de război, precum Germania, Austria, Turcia etc... și unde a durat până în preajma anului 1924. În mod deosebit, Germania a ajuns într-o stare de mizerie de neconceput, determinată de faimoasa criză a Ruhrului, după ocuparea acestui bogat bazin carbonifer de trupe franceze și belgiene, la 11 ianuarie 1923. S-a inaugurat, astfel, politica *gajului productiv* foarte agreată de Franța, dar contestată în mare măsură de Londra și Washington.

Marile Puteri învingătoare, speriate de starea de mizerie în care căzuse Germania în anii 1918–1923, au rămas inactice și ideea răzbunării și-a făcut loc tot mai mult în rândurile populației germane. Apoi – așa cum a afirmat istoricul Emil Ludwig –

Regina Maria a României

**Regele Ferdinand,
întregitorul României**

„Germania a avut noroc cu Wilson și cu Lenin. Unul a adus cu el justiția, doctrina împăcării, Societatea Națiunilor, celălalt era dușmanul dușmanilor Germaniei și a stat gata cu Armata Roșie, atunci organizată, să vină în ajutorul noii republici“¹

Criza care n-a fost numai economică, izbucnită după Marele Război a fost dură și pentru unele mari puteri economice ca Franța și Marea Britanie, care, deși învingătoare, au resimțit din plin uriașele eforturi cerute de război și marile pierderi umane și materiale suferite. Alte țări, cu economii puternic dezvoltate și care mai mult profitaseră de pe urma marelui război – precum Statele Unite ale

¹ EMIL LUDWIG, *Germanii, dubla istorie a unei națiuni*, Editura Secolului XX, SAR, București, 1946, p. 340.